Emro Science and Education
International open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 2 (2024) · “Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaning dolzarb muammolari, yechimlari va istiq... DOI: 10.5281/zenodo.24317138

4. Ismailov, A. S., Qodirova, G. T. X. Q., & Yigitaliyeva, M. (2023). Arduino mikrokontroller platasini o’rganish. Science and Education, 4(3), 174-182.

5. Udayakumar R., Kaliyamurthie KP, Khanaa, Thooyamani KP, Ma'lumot qazib olish ne'mati: Akademiyada oliy o‘quv yurti ayollari uchun bashorat qilish tizimi, World Applied Sciences Journal, v-29, i-14, pp-86-90, 2014 yil.

6. Kaliyamurthie KP, Parameswari D., Udayakumar R., QOS simsiz sensor tarmog‘ida joylashuv monitoringini saqlaydigan maxfiylikdan xabardor, Hindiston fan va texnologiya jurnali, v-6, i- SUPPL5, pp-4648-4652, 2013.

7. KumarJ., SathishKumarK., DayakarP., Mikrosilikon yuqori mustahkam betonning ta'siri, Xalqaro amaliy muhandislik tadqiqotlari jurnali, v-9, i-22, pp-5427-5432, 2014.

IQTISODIYOTNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH MEXANIZMI

Zokirov Jamshidbek Shavkatbek o’g’li
Andijon mashinasozlik instituti Iqtisodiyot ta’lim yo’nalishi 4-kurs talabasi
jamshidbekzokirov813@gmail.com

Mavzuning dolzarbligi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakat iqtisodiyotining ko’plab muhim tarmoqlarini davlat tartibga solishi talab etiladi. Davlat bozor mexanizmi bajara olmaydigan bir qator iqtisodiy vazifalarni bajaradi. Ular quyidagilardir:

1. Mamlakatning ijtimoiy - iqtisodiy xavfsizligini va milliy iqtisodiyotni raqobatbardoshligini ta`minlash;
2. Barqarorlashtirish vazifalari (pul muomalasini tartibga solish, inflyatsiyani oldini olish va h.);
3. Qonuniy tartibga solish vazifasi;
4. Muvofiqlashtirish vazifasi;
5. Ijtimoiy yo`naltirilgan vazifasi;
6. Taqsimlash;
7. Nazorat va boshqalar.

Yuqoridagilarning barchasi hozirgi zamon iqtisodiyotida bozor mexanizmi orqali iqtisodiyotni tartibga solish qanchalik zarur bo`lsa, davlat mexanizmini shunchalar zarur ekanligini ko`rsatadi. Eng muhimi, iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishda xar ikkala mexanizmlarni afzal jixatlarini birlashtirishdir. Bu esa iqtisodiyotni ratsional boshqarishdagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Published: 28.03.2024
Cite this article: Zokirov Jamshidbek Shavkatbek o’g’li (2024). Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish mexanizmi. Emro Science and Education, 1(2). https://doi.org/10.5281/zenodo.24317138
© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

Iqtisodiyot o`zini-o`zi tartibga solish davrida bozor mexanizmi uzoq vaqt mobayinida iqtisodiyotni tartibga solishning yagona mexanizm bo`ldi. Iqtisodiyotni davlat tomonidan taribga solish zarurati va uni bozor bilan uy`gunlashtirish biroz keyinroq yuzaga keldi.

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish xususiy kapitalni takror ishlab chiqarilishi uchun qulay sharoit yaratishdan to iqtisodiy hamkorlik doirasida o`rta muddatli umumdavlat dasturini xalqaro kelishuvlar darajasigacha bo`lgan yo`li bosib o`tildi.

Hozirgi kunda davlat iqtisodiy tizimda iqtisodiy indikatorlarga faol ta`sir etuvchi yagona va asosiy tartibga soluvchi, muvofiqlashtiruvchi markaziga aylanmoqda, iqtisodiy o`zgarishlarga qulay sharoit yaratmoqda. Bozor iqtisodiyotini barcha jabxalarni tartibga solishda davlat boshqaruviga zaruriy elementi sifatida qaraladi.

Umumiy holda iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning asosiy maqsadi:

1. Iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka erishish;
2. Bozorni amal qilishi uchun qulay sharoit yaratish;
3. Iqtisodiy o`sishning barqaror darajasini ta`minlash;
4. Iqtisodiyotda tarkibiy o`zgarishlarni boshqarish;
5. Ijtimoiy taraqqiyotni ta`minlash;
6. Ekologik va demografik muammolarni xal etish hisoblanadi.

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solinishi turli uslublar bilan amalga oshiriladi. Ulardan: iqtisodiy, qonuniy-ma`muriy va sudlov. Ushbu uslublar turli vositalardan foydalangan holda turli usullar orqali amalga oshiriladi. U umumiy ko`rinishda 1-chizmada keltirilgan.

Davlat tomonidan tartibga solish turlari: mutloq davlat monopoliyasi (sobiq ittifoq va boshqa davlatlar) va iqtisodiy erkinlik darajalari, ya`ni bu darajalar o`rtasida bir qator oraliq ko`rinishlari mavjud bo`ladi (Xitoyda bozor sotsializmi, Germaniya va Avstriyada ijtimoiy yo`naltirilgan bozor iqtisodiyoti, Shvedtsiya aralash iqtisodiyot modeli va h.k.).

Bozor iqtisodiyotiga o`tish davrida iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solinishi.

Markazlashgan-rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o`tishda iqtisodiyotni tartibga solish borasida davlatning roli mazmun va shakli jihatdan o`zgaradi. Bozor iqtisodiyotiga o`tishda mulkchilik munosabatlari tizimini shakllantirish vazifasi yuzaga keladi. Bunday sharoitda davlatning aralashuvisiz ijtimoiy yo`naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o`tib bo`lmaydi.

O`tish davrida davlat islohatlarni amalga oshirish, yo`naltirish va javobgarliklarni o`z zimmasiga oladi. Davlat bozor munosabatlariga o`tishda quyidagi vazifalar asosiy etib belgilaydi:

1. Monopoliyadan chiqarish, raqobatli muxitni yaratish va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun huquqiy bazani yaratish va qulay sharoitni ta`minlash;

2. Aralash iqtisodiyotda yangi mulkchilik munosabatlarini va bozorning barcha elementlarini shakllantirish;

3. Inflyatsiyaga qarshi siyosat olib borishda, pul va moliya-kredit sohasida nazorat vazifalarini saqlab qolish va takomillashtirish.

Ta`kidlab o`tilgan davlat tomonidan tartibga solish usullari to``gri va egri usullarga bo`linadi. To’g’ri usullarga: davlat subsidiyasi, davlat tadbirkorligi, iqtisodiyotni davlat boshqaruvi tizimi taaluqlidir. Egri usullarga: soliq, jarima, kvotalar, bojxona bojlari va boshqalar taaluqlidir.

Indikativ rejalashtirish va davlat dasturlari iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning muhim shakli hisoblanadi.

Davlat sektori – bu mulk egasi davlat bo`lgan ja`mi korxonalar va tashkilotlar majmuidir. Uning bir qismi milliylashtirishdan va ikkinchi qismi esa davlat mabla`glari hisobidan shakllanadi. Kapital talab etuvchi yangi tarmoqlarni yaratish (kosmik sanoat ishlab chiqarish va boshqalar) hisobiga iqtisodiyotning davlat sektori oshib boradi.

Turli mamlakatlarning ijtimoiy ishlab chiqarishida davlat sektori ulushi turlicha bo`lib, u asosiy kapitalning 2% dan 50% gachasini tashkil etadi. MDX davlatlarida bozor iqtisodiyotiga o`tish va iqtisodiyotni isloh qilishdan so`ng davlat sektori ulushi sezilarli darajada qisqardi. Misol uchun: Rossiya Federatsiyasi sanoatida davlat sektori ulushi 5 %dan kamni tashkil etdi, O`zbekiston Respublikasida – 30 %.

Davlat sektori ishlab chiqarish maqsadlariga ko`ra nodavlat sektoridan farqlanadi. Ishlab chiqarishdan asosiy pirovard maqsad - bu foyda olish, lekin davlat sektorining asosiy maqsadi – bu investitsiyani, bandlikni tartibga solish, nodavlat sektoriga yordam ko`rsatish va ijtimoiy jarayonlarni tartibga solish hisoblanadi. Davlat sektori maqsadlari milliy iqtisodiyot manfaatlaridan kelib chiqadi. Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish vazifalarini amalga oshirish uchun soliqqa tartish va yi`gimlar yo`li bilan davlat byudjeti resurslari tashkil etiladi va davlat sektorining moddiy bazasi shakllantiriladi. Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish – bu takror ishlab chiqarish jarayonining tarkibiy qismi va jamiyat iqtisodiyotii rivojlantirishdir.

Taklif va tavsiyalar. Iqtisodiyotni tartibga solishning davlat mexanizmi bozor mexanizmi bilan uzluksiz bo`glangan. Bundan hulosa qilsak, «Samarasiz davlat boshqaruvi bilan iqtisodiy barqaror rivojlanib bo`lmaganidek, ijtimoiy rivojlanib ham bo`lmaydi». Bu borada taniqli iqtisodchi P.Samuelson shunday deydi – «Iqtisodiyotni u yoki bu mexanizmisiz boshqarish – bu bir qo`lda qarsak cholish bilan barobardir».

Ilmiy rahbar: “Iqtisodiyot” kafedrasi stajyor-o’qituvchisi O.Olchinboyev

Adabiyotlar ro’yhati:

1. S.Yunusova, “Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish usullari”, O`quv-uslubiy majmuasi, NamDU, 2022-yil;

2. Abulqosimov H.P. “Iqtisodiyotni tartibga solishning bozor va davlat mexanizmlari” - Toshkent, Akademiya, 2012-yil;

3. Abulkasimov H.P. “Makroiqtisodiy tartibga solish va O`zbekistonning barqaror rivojlanishi” – Toshkent, Akademiya, 2011-yil;
4. Erkaev B.A., Karimova G.I., Abdulqosimov X.P. “Bozor iqtisodiyotini davlat tomonidan tartiga solish vositalari”. Toshkent, «Sharq» 1996-yil.

O’ZBEKISTONDA AYOLLAR VA ERKAKLARNI TENG HUQUQLILIGI TA’MINLASHDA IQTISODIY FAOLLIKNING AYRIM JIHATLARI TAHLILI

Suyarov Zokirjon Ergashevich
Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti katta o’qituvchisi
Yo‘ldashaliyev Baxodirjon Iqboljon o‘g‘li
Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti Andijon fakulteti talabasi
Aytboyeva Mashhura Mahmudjan qizi
Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti Andijon fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyatda ayollarni iqtisodiy faolligini oshirish, xotin qizlarni kamsitilishini oldini olish, oila qadrini muhimligini anglash, O’zbekistonda ayollarni bandligini ta’minlash orqali oilalardagi ijtimoiy muammolarini kamaytirish masalalari yoritilgan.

Kalit so’zlar: oila, gender muammolari, gender tenglik, ayollar bandligi, ayollar faolligi.

O‘zbekistonda ayollar iqtisodiy faolligining yuqori emasligi ayollarning asosan uy-ro‘zg‘or ishlari bilan band ekanligi bilan bog‘liq. Shu bilan bir qatorda davlar budjet tashkilotlarida ishlaydigan ayollarnning ish haqi erkaklarning shu tashkilotlarda ishlab oladigan maoshlari bilan bir xil. Muammo shundaki, xususiy sektor va mulkilikning boshqacha shakllariga asoslangan xo’jalik yurutuvchi korxona va tashkilotlarda ayollar mehnati uchun to’lanadigan ish haqi erkaklarning xuddi shunday xo’jalik yurutuvchi korxona va tashkilotlardagi ish haqidan o‘rtacha 40% kamroq maosh oladi. Bugungi kunda xotin-qizlar bandligini ta’minlash, barcha sohalarda ayollar faolligini oshirishga erishish, mehnat bozorida kamsitishlarni oldini olish va ish haqi tengligini ta’minlash global muammolardan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda xalqaro mehnat tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, 2019−2020 yillarda ayollar bandligi 4,2%ga kamaygan. Bu 2020 yilda ishlaydigan ayollar soni 2019 yildagiga nisbatan 1,3 million nafarga kamayganligini anglatadi. Yuqoridagi ko‘rsatkichdan shuni anglashimiz mumkin, yildan yilga kamayotganini ko‘rib chiqsak O‘zbekistonda ayollar soni 2022-yilda 17 million 608 ming kishini tashkil